

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала:

Студентка ІІ курсу 241М групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Романюк Наталія Сергіївна

Керівник: доцентка Казаннікова О.В.

Рецензент: директорка дошкільного

навчального закладу-центру розвитку

дитини №20 «Пірамідка» Херсонської

міської ради Маценко Т.М.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний аналіз проблеми формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку	6
1.1. Зміст поняття соціально-психологічна компетентність.....	6
1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку.....	9
1.3. Зміст соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку.....	15
РОЗДІЛ 2. Формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку	20
2.1. Емпіричне дослідження сформованості соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.....	20
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	25
2.3. Стратегії та способи формування соціально-психологічної компетентності у дошкільників.....	31
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	47
Додаток А. Текст опитувальник «Експертна оцінка».....	47
Додаток Б. Текст опитувальника «Емоційне благополуччя дитини».....	49
Додаток В. Діагностичні критерії сформованості вольових якостей дошкільників.....	50
Додаток Д. Діагностичні критерії рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної компетентності дошкільників.....	51
Додаток Ж. Приклади занять програми «Формування психологічної компетентності у дітей дошкільного віку».....	53
Додаток З. Кодекс академічної доброчесності.....	62

ВСТУП

Дошкільне дитинство вважається є найбільш відповідальним етапом життя дитини, це період, коли формуються фундаментальні властивості психіки, які визначають її подальший розвиток. Під час дошкільного дитинства інтенсивно розвивається пізнавальна активність, особистісні якості, формується ставлення до світу, ставлення до людей, розкриваються потенційні можливості, загальна життєва активність тощо. Однак, наведені властивості та особливості не виникають як результат фізіологічного дозрівання. Їх виникнення і розвиток відбувається в процесі соціалізації і вимагає визначених форм взаємодії дорослих із дітьми у спільній діяльності.

Кардинальні зміни, які відбуваються в освітньому просторі, запити суспільства обумовлюють затвердження пріоритету дошкільної освіти, формування в соціумі визнання значущості дошкільного дитинства як найважливішого періоду формування особистості.

Законодавчі акти і постанови в освітній галузі освіти стосовно періоду дошкільного дитинства (Закони України «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року) проголошують про повноцінний розвиток дитини, становлення у дітей дошкільного віку особистісних якостей, значущих умінь і навичок та набуття ними необхідних компетентностей, в тому числі і соціально-психологічної компетентності.

Соціально-психологічна компетентність є основною умовою оптимізації сучасної дошкільної освіти. Соціально-психологічна компетентність сприяє збереженню психічного здоров'я дитини.

Отже, враховуючи **актуальність** проблеми, обрано тему магістерського дослідження «Стратегії формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку»

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні положення проблеми формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

2. Розкрити специфіку психічного й особистісного розвитку в дошкільному дитинстві.

3. Визначити зміст соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку.

4. Схарактеризувати зміст та процедуру дослідження сформованості соціально-психологічної компетентності у дошкільників.

5. Емпірично дослідити сформованості соціально-психологічної компетентності та особливості психічного й особистісного розвитку дошкільників.

6. Проаналізувати та довести ефективність засобів формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку в умовах дошкільного закладу.

Об'єкт дослідження – психічний та особистісний розвиток дитини дошкільного віку.

Предмет дослідження – стратегії формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали положення психології про закономірності психічного розвитку й становлення особистості (Л. Виготський, Г. Костюк, С. Максименко, К. Платонов, С. Рубінштейн); положення про специфіку психічного й особистісного розвитку в дитинстві (Л. Божович, Д. Венгер, Л. Виготський, Е. Ельконін, О. Запорожець, Г. Костюк, С. Максименко); положення про формування компетентностей у дітей дошкільного віку (А.Гриник, О. Дурманенко, О.Квас, О. Шишова та ін.).

Методи дослідження. Для розв'язання задач і досягнення мети у роботі застосований комплекс теоретичних методів (аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних та емпіричних положень), методи емпіричного дослідження (анкетування, тестування, експертні оцінки,) та методи статистичної обробки даних (варіаційний та кореляційний аналіз).

Емпірична база дослідження. Дослідження виконувалось на базі ясла-садку «Ромашка» Костянтинівської сільської ради Чернобаївського НВК (дошкільного відділення). У дослідженні взяли участь 18 дітей віком 5-6 років, їх батьки та педагоги.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що були виявлені детермінанти та складові соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку. Теоретичний та емпіричний матеріали дослідження будуть корисними для учасників освітнього процесу в умовах дошкільної освіти та в родині.

Апробація результатів дослідження здійснювалась відбувалась під час професійної діяльності в закладі дошкільної освіти. Теоретичний матеріал та результати емпіричного дослідження були представлені на засіданні кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує ... джерел та додатків. Загальний обсяг роботи.... сторінки, з них сторінка основного тексту

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Зміст поняття соціально-психологічна компетентність

Для освітнього процесу сучасності важливим є впровадження компетентнісного особистісно зорієнтованого підходу. За цим підходом орієнтація на книжкові знання має бути замінена на формування індивідуального знання, яке привласнюється в процесі отримання власного досвіду. Саме це твердження лежить в основі компетентнісного навчання. Компетентнісний підхід в освіті обумовлений необхідністю відповідати загальносвітовим освітнім стандартам.

Розвиток компетентностей є метою всіх освітніх програм. Згідно цього підходу завдання освіти полягає не в тому, щоб всім надати певну суму знань, умінь і навичок, в тому щоб особистість була успішною завдяки цим отриманим знанням. Успішність виконання будь-якої діяльності передбачає сформованість певного рівня компетентностей.

Компетентність визначають як певний тип організації знань, який дає можливість орієнтуватися у тих чи інших питаннях, приймати ефективні рішення. Такі знання мають характеризуватися різноманітністю, гнучкістю, швидкою актуалізацією, можливістю застосування, здатністю до саморегуляції на основі довільності та самооцінки [26,с.333]. Поняття компетентність включає когнітивний, мотиваційний, етичний, соціальний, поведінковий компоненти.

Характеристикою компетентності є своєрідна здатність, яка є необхідною для виконання певної діяльності. В той же час компетентність визначається інтегральним характером і завжди пов'язана із потребами особистості. Компетентність означає проінформованість, обізнаність, авторитетність [43].

Поряд із поняттям «компетентність» використовують дефініцію «компетенція».

Компетенція виявляється у сукупності знань щодо діяльності, володіння ними обумовлює їх застосування, але не є показником обов'язкового використання. Компетенція – це загальна здатність мобілізувати придбані знання, уміння, навички в діяльності. Ознакою Також компетенція характеризується специфічністю, яка проявляється спрямованістю на певні сфери формування.

Результатом набуття компетенції є компетентність, яка на відміну від компетенції, передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Таким чином, компетентність є набутою властивістю особистості, яка забезпечує привласнення надбань суспільства, успішну соціалізацію. Компетентність не зводиться до суми знань, умінь, навичок, вона не є процесом їх набуття, але вона з'являється процесі їх набуття і проявляється в успішному виконанні діяльності.

Компетентність складається із окремих компетенцій. Проте ці поняття не тотожні. Об'єднує ці поняття активність у формі діяльності. Компетенція пов'язує набуті знання і практичну діяльність, а компетентність проявляється комплексом компетенцій.

Сформованість компетенцій забезпечує можливість розв'язувати задачі, отримувати нові знання, аналізувати та систематизувати інформацію, критично ставитися до отриманої інформації, формулювати свою думку, оцінювати думки інших.

Важливим структурним компонентом загальної компетентності є психологічна компетентність, яка є специфічним особистісним інструментом розв'язання різноманітних проблем, що виникають під час взаємодії з навколишнім світом, іншими людьми, самим собою.

Психологічна компетентність необхідна людині для міжособистісної взаємодії, для комунікації.

У психологічній компетентності можна виділяють два блоки: інтелектуальний (когнітивний) і практичний (дієвий). В структурі психологічної компетентності виокремлюють такі компоненти:

- когнітивний компонент;
- рефлексивно-перцептивний компонент;
- афективний компонент;
- комунікативний компонент;
- регулятивний компонент;
- ціннісно-смысловий компонент.

Характеристика психологічної компетентності дозволяє виокремити в ній соціальний компонент. Слід зауважити, що у визначенні компетентностей та їх видів існують певні відмінності.

В одних джерелах, соціальна компетентність є структурним компонентом психологічної компетентності, інші вважають соціальну компетентність окремою компетентністю. Для третього підходу характерним виокремлення інтегрованої компетентності – соціально-психологічної.

Соціально - психологічна компетентність характеризується як «здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин і включає вміння орієнтуватися соціальної ситуації, правильно визначати особистісні особливості й емоційні стани інших людей, обирати адекватні способи спілкування й реалізовувати їх у процесі взаємодії» [43].

Соціально-психологічна компетентність стає найбільш актуальною у всіх сферах життєдіяльності особистості. Якщо людина соціально-психологічно компетентна, вона підвищує можливості людини до адаптації та ефективної самореалізації.

Турій Т.П в структурі соціально-психологічної компетентності виділяє наступні складові:

1. Задоволеність власним життям.

2. Сформованість особистісно значущих якостей.
3. Сформованість внутрішньої мотивації до діяльності.
4. Сформованість емоційно-вольової сфери.

Отже, компетентність визначають як певний тип організації знань, який дає можливість орієнтуватися у тих чи інших питаннях, приймати ефективні рішення. Такі знання мають характеризуватися різноманітністю, гнучкістю, швидкою актуалізацією, можливістю застосування, здатністю до саморегуляції на основі довільності та самооцінки.

Компетенція є сукупністю знань стосовно організаційних та змістових аспектів діяльності, володіння ними передбачає їх застосування. Ознакою компетенції є її специфічний характер, що дозволяє визначити пріоритетні сфери формування.

Психологічна компетентність, яка є специфічним особистісним інструментом розв'язання різноманітних проблем, що виникають під час взаємодії з навколишнім світом, іншими людьми, самим собою.

Соціально - психологічна компетентність характеризується як здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин і включає вміння орієнтуватися соціальній ситуації, правильно визначати особистісні особливості й емоційні стани інших людей, обирати адекватні способи спілкування й реалізовувати їх у процесі взаємодії. Соціально-психологічно компетентна людина має високий рівень адаптації та здатна до самореалізації.

1.2. Психолого-педагогічна характеристика дітей дошкільного віку

Період дошкільного дитинства є надзвичайно важливим для актуального і подальшого розвитку дитини.

В ході розвитку дитини під впливом конкретних обставин її життя змінюється місце, яке дитина займає в системі людських відносини.

Найсуттєвішою особливістю дошкільного дитинства є специфічна саме для цього віку соціальна ситуація розвитку. Перед дитиною відчиняється світ людських взаєностосунків. Дитина зазнає залежність від безпосередньо оточуючих її людей. Дитина повинна орієнтуватися на вимоги, які дорослі висувають до неї. Соціальна ситуація визначається прагненням дитини до самостійності, в той же час дорослі не готові надати їй таку самостійність. Бажання бути самостійним, дорослим не може бути реалізована через брак необхідних умінь, знань, рівня фізичного та психічного розвитку. Протиріччя, яке виникає в цій соціальній ситуації, має єдиний варіант розв'язання, в ігровій діяльності. Дитина отримує можливість діяти як дорослий в сюжетно-рольовій грі. Розвитку дитини в цей період сприяють нові стосунки з дорослими, які проявляються заміною спільної діяльності на самостійне виконання інструкцій дорослого. Суттєво змінюються і стосунки дошкільника з однолітками, виникають перші угруповання [38, с.142].

Провідною діяльністю стає ігрова діяльність, яка полягає у відтворенні дітьми дій і відносин дорослих. В процесі ігрової діяльності дитина пізнає навколишній світ. і відносин між ними, спрямований на пізнання навколишньої дійсності. Гра не є продуктивним видом діяльності, вона спрямована не на результат, а на зміст самої дії.

Гра сприяє появі найважливіших змін у психічному й особистісному розвитку. Саме в грі у дитини формується свідоме підпорядкування суспільно заохочуваним правилам і нормам, що зумовлює розвиток волі дошкільника. Етапи розвитку сюжетно-рольової діяльності виступають критерієм нормативного розвитку дитини цього віку [6,с.68,79]. У процесі здійснення ігрової діяльності виникають і розвиваються нові види діяльності, такі як малювання, аплікація, конструювання, художня діяльність. Набуває нового сенсу трудова діяльність, яка проявляється як самообслуговування, виконання доручень дорослих, виготовлення саморобок. Рівень розвитку психічних

процесів забезпечує можливість впровадження навчальної діяльності, яка проявляється у формуванні вміння контролювати й оцінювати свою діяльність [38, с.147]. Отже, вікові можливості розвитку дошкільника реалізуються не тільки в грі, а і в інших видах діяльності.

На фоні ігрової діяльності інтенсивно розвиваються всі психічні функції та процеси.

Увага дитини стає більш опосередкованою, збільшується її обсяг і стійкість, з'являються елементи після довільної уваги.

Пам'ять набуває інтелектуального характеру. Переважає мимовільна пам'ять, але з'являються елементи довільної пам'яті. Розвиток пам'яті включається у розвиток особистості.

Мислення дошкільника спирається на уявлення, що відриває мислення від ситуації, стає без ситуативним. Дошкільний вік є віком дитячим питань, які призводять до розвитку допитливості і свідчать про проблемність мислення. Розвивається здатність до міркувань, як способу розв'язання задач, виникають спроби пояснити явища, з'являється розуміння причинності явищ. Поряд із мисленням розвивається мовлення дошкільника.

Мовлення відривається від конкретної ситуації, з'являються зв'язні форми мовлення. Дитина навчається викладати свої думки логічно. Мовлення стає знаряддям мислення. З'являється регулююча функція мовлення.[42,с.27-33].

Дошкільний вік вважається сенситивним періодом для формування особистості дитини. Саме у дошкільному дитинстві формуються основні мотиваційні, інструментальні, стильові риси особистості [44, с.46].. На формування особистості дитини дошкільного віку впливають провідний вид діяльності, інші види діяльності, розвиток психічних пізнавальних процесів і функцій. Найважливіше значення в розвитку особистості відіграє розвиток свідомості, емоцій, почуттів і волі. У самосвідомості дитини виокремлюються такі складові як, самооцінка, самопізнання і

само ставлення. Провідну роль у розвитку самооцінки відіграє спілкування з дорослими та однолітками. Самооцінка дитини тісно пов'язана із оцінкою дитини дорослим й оцінками ровесників. Слід зауважити, що самооцінка дитини дошкільного віку, як правило, завищена, що служить захисним механізмом для дитини. Дошкільник краще почувається, коли вважає себе гарним. Самопізнання проявляється інтересом до власного тіла, статевої приналежності. Дитина починає усвідомлювати свої уміння, властивості, переживання. Самоставлення відзначається позитивною оцінкою, яка може виступати компенсаторним механізмом [6,с.232-235].

Ознакою особистісного розвитку в дошкільному дитинстві є формування характеру дитини. У характері дитини дошкільника закріплюються ті риси, які постійно отримують позитивну оцінку. Становлення характеру дитини залежить від рівня активності дитини, а риси характеру обумовлюються образом близьких дорослих.

У дошкільника інтенсивно розвивається спонукальна сфера. У дитини розвивається ієрархія мотивів, їх супорядність. Це означає, що діяльність дитини обумовлюється не окремими мотивами, а системою мотивів. Розвиток ієрархії мотивів пов'язаний і з розвитком волі дитини, який, в свою чергу, залежить від ігрової діяльності. Ігрова діяльність супроводжується певними правилами, вимогами, яким дитина навчається підкорятися. На розвиток волі дошкільника позитивно впливають інші види діяльності, особливо продуктивна і трудова діяльність. Поступово у дитини з'являється здатність до саморегуляції.

Тема дослідження пов'язана із проблемою формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку, тому актуальним буде зробити акцент на характеристиці процесу їх соціалізації. Поняттям соціалізація позначають процес набуття людиною властивостей необхідних для життєдіяльності у суспільстві [36, с.447].

Саме в процесі соціалізації у дитини формується соціально-психологічна компетентність.

Соціалізація дітей дошкільного віку пов'язана із засвоєнням нового виду діяльності - ігрової діяльності, під час виконання якої дошкільник засвоює певні соціальні ролі, шляхом імітації дій дорослого, у нього формується самосвідомість, самооцінка. Особливо у дошкільника змінюється сфера спілкування. Відбувається перебудова взаєностосунків дитини і оточуючих людей. Дитина починає мотивувати свої вчинки не змістом ситуації, а стосунками з людьми. Змінюються форми спілкування і з дорослими і з дітьми. Форми спілкування дитини з дорослим визначається змістом комунікативної потреби, мотивом і засобами спілкування. Протягом дошкільного дитинства послідовно змінюються наступні форми спілкування: ситуативно-особистісне, ситуативно-ділове, позаситуативно-ділове, позаситуативно-ділове і позаситуативно-особистісне спілкування. На розвиток спілкування особливо впливають дорослі. Діти засвоюють моделі взаємодії, спілкування, які спостерігають у дорослих [6, с.42].

В дошкільному віці кардинально змінюється спілкування з ровесниками. У дитини виникає суттєвий і достатньо постійний інтерес до інших дітей, потреба у спілкуванні з ними. Поступово розвиваючись і збагачуючись, спілкування з однолітками перетворюється у соціальну взаємодію, що, в свою чергу, зумовлює появу дитячих угруповань із власними законами, правилами взаємодії. У спілкуванні з однолітками у дітей виявляються суттєві індивідуальні відмінності у комунікативних здібностях. Як правило, діти, у яких сприятливі стосунки в родині, позитивні зв'язки із батьками, братами, сестрами, легко пристосовуються до спілкування з іншими дітьми. Незадоволеність потреби у спілкуванні, невідповідний стиль ставлення батьків до дитини спричиняють проблеми у спілкуванні таких дітей із однолітками. В дошкільному віці вперше проявляються властивості особистості, які

визначають статус дитини в групі. У зв'язку з цим важливого значення набуває оцінка особистісних якостей дитини. Позитивні якості стають одним з провідних мотивів вибору дітьми один одного для спільної діяльності та спілкування. Діти створюють свій власний світ, свою власну субкультуру, де відтворюють типові ролі й стосунки дорослих [35, с.214-215,243].

Таким чином, дошкільне дитинство є надзвичайно важливим періодом у психічному й особистісному розвитку дитини. Соціальна ситуація визначається прагненням дитини до самостійності, яке не може бути реалізоване через брак необхідних умінь, знань, рівня фізичного та психічного розвитку дошкільника. Провідною діяльністю стає ігрова діяльність, яка полягає у відтворенні дітьми дій і відносин дорослих. Гра не є продуктивним видом діяльності, вона спрямована не на результат, а на зміст самої дії. В процесі ігрової діяльності інтенсивно розвиваються всі психічні функції та процеси, набуваючи ознак вищих психічних функцій. У дошкільному дитинстві формуються основні мотиваційні, інструментальні, стильові риси особистості. Найважливіше значення в розвитку особистості відграє розвиток свідомості, емоцій, почуттів і волі. У самосвідомості дитини виокремлюються такі складові як, самооцінка, самопізнання і само ставлення. У дошкільника інтенсивно розвивається спонукальна сфера. У дитини розвивається ієрархія мотивів, їх супорядність. Соціалізація дошкільників пов'язана із засвоєнням ігрової діяльності та зміною сфери спілкування. Основним новоутворенням віку є формування готовності до систематичного навчання в школі.

1.3.Зміст соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку

Компетентність є важливою умовою оптимізації сучасної дошкільної освіти. Оновлення змісту дошкільної освіти, розроблення нових стандартів особливо пов'язані із реалізацією компетентнісного підходу. Згідно цьому підходу знання, уміння, навички визнаються не самоціллю, а лише засобом набуття особистісних смислів, орієнтації у соціокультурному середовищі, засобом засвоєння діяльності, необхідним для формування особистості, її соціалізації [27, с129].

Компетентність дошкільника визначається як інтегральне утворення, що характеризує рівень розвитку особистості дитини, Важливими показниками компетентності дитини дошкільного віку є сформованість ігрової діяльності, властивостей особистості, її рівень розумового розвитку.

Виходячи із значущості для розвитку дитини дошкільного віку соціально-психологічну компетентність дитини дошкільного віку визначають як базову. В такому аспекті її визначають як здатність дитини адекватно оцінювати навколишню дійсність враховуючи знання про неї, це можливість контролювати власну поведінку, орієнтуватися в поведінці інших людей, передбачати наслідки своєї поведінки. Сформована соціально-психологічна компетентність містить здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, з іншими людьми. Зрозуміло, що сформованість соціально-психологічної компетентності в такому аспекті лише тільки формується, адже дошкільний вік характеризується сенситивністю до засвоєння нових знань, до формування нових взаємостосунків з дорослими, однолітками.

Розвиток соціально-психологічної компетентності дитини дошкільного віку пов'язаний із розвитком соціального потенціалу дитини, її відкритістю до засвоєння нової інформації, розвитком

самосвідомості дитини [37,с.55].

Компонентами соціально-психологічної компетентності дитини дошкільника є соціальна компетентність, психологічна компетентність, когнітивна компетентність і комунікативно-мовленнєва компетентність.

Соціальна компетентність дошкільника включає розвинуті комунікативні здібності, які проявляються в умінні знайомитися, вміння сформулювати прохання, попросити допомогу, вміння виражати свої потреби.

Важливою складовою соціальної компетентності також є емоційний інтелект. У дошкільників емоційний інтелект проявляється в умінні розпізнавати емоції інших, відтворювати власні почуття, вміти співчувати, контролювати власні емоційні стани.

Важливим аспектом соціальної компетентності дошкільника є готовність адекватно реагувати на стрес і конфлікт, що проявляється в умінні поводити себе в ситуації конфлікту, умінні впоратися із хвилюванням, умінні програвати в іграх. Безумовно, цей компонент є складним для дошкільника, оскільки рівень саморегуляції ще не досконалий у дитини.

Важливою ознакою соціальної компетентності в дошкільному віці є готовність дитини бути частиною дитячого колективу, це означає наявність уміння приєднуватися до загальної діяльності групи, адекватно реагувати на передражнювання, виявляти толерантність.

Психологічна компетентність дошкільника включає уявлення дитини знання і розуміння дитиною самої себе, здатність розв'язувати проблеми чи звертатися за допомогою до компетентного дорослого [1,с.170].

Когнітивна компетентність дитини дошкільного віку проявляється у здатності до адекватного сприймання, орієнтації в предметних, просторових, часових відносинах навколишнього середовища. Рівень когнітивного розвитку дитини дозволяє їй встановлювати зв'язки

різного ступеня складності: структурні, функціональні, причинні та ін.

Комунікативно-мовленнєва компетентність полягає у володінні різноманітними засобами комунікації, можливості орієнтуватися у ситуації взаємодії, у розумінні поведінки співрозмовника, в умінні коригувати свою мовленнєву поведінку, оформляти свою думку в мовленні у відповідності із мовними нормами.

На формування соціально-психологічної компетентності впливають розвиток і усвідомлення дитиною уявлень про себе, свій організм, свої особистісні досягнення, якості, можливості. Важливим є розвиток почуття самоповаги, власної гідності. Організаційно наповнює соціально-психологічну компетентність дошкільника розвиток су порядності та ієрархії мотивів, свідомий вибір вчинків.

До змісту соціально-психологічної компетентності дитини входить образ «Я» дошкільника та образ іншої людини.

Діалектичний зв'язок спостерігається між соціально-психологічною компетентністю дитини дошкільного віку та розвитком про соціальної поведінки.

Участь дітей в групових іграх сприяє розвитку бажання бути визнаним, мати авторитет, стати лідером. Дошкільники позитивно ставляться до тих, хто готовий допомогти, поділитися з іншими тим, що в них є. Дошкільники вже розуміють цінність особистісних якостей і самі намагаються відповідати їм. У дітей цього віку в групових іграх з вже з'являються ознаки соціальної поведінки, такі як емпатія, альтруїзм.

На формування соціальної поведінки дошкільників позитивно впливають допитливість дитини, її інтерес до ігри, а також такі соціальні мотиви, як мотив досягнення успіху, мотив престижу тощо. Також на формування соціальної поведінки дошкільника впливають ставлення та вимоги батьків, їх оцінка успіхів дитини.

Негативними чинниками формування соціальної поведінки виявляються недооцінка батьками здібностей дитини та неадекватні

вимоги батьків до неї [2,с.34]. Розходження між думками і поведінкою також гальмує процес формування соціально-психологічної компетентності. Таке розходження можна пояснити відсутністю досвіду у дитини, дитина не знає і не уявляє, як слід поводити себе в тій чи іншій ситуації.

Важливим мотивом соціальної поведінки у дошкільників є бажання отримати схвалення з боку дорослих. Дитина не просто чекає такої оцінки, а сама активно прагне отримати схвалення з боку дорослих.

Предметним змістом у спілкуванні виступають навички орієнтуватися у ситуації взаємодії, вміння аналізувати її просторово-часову динаміку, адекватно контактувати, правильно розуміти невербальну поведінку співбесідника і відповідно коригувати свою мовленнєву поведінку з огляду на адресата висловлювання, оформляти свою думку в зовнішньому мовленні згідно з мовними нормами.

Аналізуючи особливості формування соціально-психологічної компетентності у дошкільника, необхідно показати роль мовлення.

В дошкільному віці мовлення виконує різні функції, особливо важливою є функція спілкування.

Мовлення дитини дошкільного віку відривається від конкретної ситуації, перестає бути ситуативним і перетворюється на універсальний засіб спілкування. Під час гри з однолітками розвивається діалогічне мовлення, яке починає виконувати регулюючу функцію. Також в цей період розвивається функція планування [4,с.13-16].

Мовленнєва компетентність дитина надає їй можливість виявляти свої бажання, наміри, а пояснювати зміст своїх дій, вчинків. Показником мовленнєвої компетентності є здатність дитини будувати своє мовне спілкування згідно мовних правил.

Надбанням періоду дошкільного дитинства є конформність, завдяки якій дитина може уникати конфліктної поведінки та взаємодії з іншими дітьми. Ця риса є ознакою дошкільного віку і виникає внаслідок

враховувати правила гри, інтересів більшості. Конформність зникає в молодшому шкільному віці, коли дитина навчається захищати власну точку зору. Правда, у деяких ця характеристика залишається на все життя як риса особистості.

Отже, компетентність дитини дошкільного віку є інтегральним утворенням, яке характеризує рівень розвитку особистості дитини. Важливими показниками компетентності дитини дошкільного віку є сформованість ігрової діяльності, властивостей особистості, її рівень розумового розвитку. Соціально-психологічну компетентність дитини дошкільного віку визначається як здатність дитини адекватно оцінювати навколишню дійсність враховуючи знання про неї, це можливість контролювати власну поведінку, орієнтуватися в поведінці інших людей, передбачати наслідки своєї поведінки. Сформована соціально-психологічна компетентність містить здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, з іншими людьми. Компонентами соціально-психологічної компетентності дитини дошкільника є соціальна компетентність, психологічна компетентність, когнітивна компетентність і комунікативно-мовленнєва компетентність.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Емпіричне дослідження сформованості соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку

Дослідження особливостей та рівня сформованості соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку було проведено на базі я/с «Ромашка» Костянтинівської сільської ради. У дослідженні взяли участь 18 дітей, вік яких від 4,5 до 5,5 років.

Серед дітей 8 дівчаток і 10 хлопчиків. Актуальний рівень самосвідомості дітей цього віку не дозволяє їм об'єктивно оцінити себе, тому до дослідження були залучені дорослі – педагоги та батьки досліджуваних дітей. Дослідження здійснювалось в три етапи протягом вересня 2021 року.

Перший етап дослідження посвячений теоретичному аналізу проблеми, характеристиці дефініцій, дібрано комплект психодіагностичних методик, визначено процедуру дослідження.

На другому етапі дослідження було визначено групу дітей, які беруть участь у в емпіричному дослідженні, здійснена констатувальна діагностика, проведений аналіз отриманих результатів.

На третьому етапі дослідження проаналізовано стратегії та способи формування соціально-психологічної компетентності, впроваджено програму оптимізації процесу формування соціально-психологічної компетентності, проведено різноманітні вправи, ігри, заняття після чого здійснена контрольна діагностика для визначення ефективності впроваджених заходів.

Одним із критеріїв нормативності психічного й особистісного розвитку є соціально-психологічна компетентність дитини.

Складовими психологічної компетентності є соціальна компетентність, психологічна компетентність, когнітивна компетентність і комунікативно-мовленнєва компетентність. Тому для визначення рівня сформованості соціально-психологічної компетентності ми відібрали методики, спрямовані на дослідження цих компонентів.

Характеристика методів дослідження.

1. Анкета «Самооцінка» (Максименко С.Д.)

Метою методики є визначення особливостей самооцінки дитини, для чого дитині пропонують якості особистості, які вона може оцінити трьома варіантами відповідей (так», «ні», «іноді»).

Якості особистості: здібний, працелюбний, уважний, ввічливий, чесний, добрий, розумний, акуратний, слухняний, відповідальний. Всі запропоновані якості зрозумілі для дітей дошкільного віку.

Методика проводиться з кожною дитиною окремо. Відповіді вносяться в протокол, після чого кожній відповіді привласнюється певний бал: «так» - 1 бал, «ні» - 0 балів, «іноді» - 0,5 бали. Підраховується загальна сума балів, на підставі якої робиться висновок про рівень самооцінки дитини:

- занижена самооцінка: 0-1 бал;
- схильність до заниженої самооцінки: 2-4 бали;
- адекватна самооцінка: 5-7 балів;
- схильність до завищеної самооцінки: 8-9 балів;
- завищена самооцінка: 10 балів.

Аналізуючи результати анкетування, необхідно пам'ятати, що самооцінка дошкільника має тенденцію до завищеної. Завищена самооцінка виконує психозахисну функцію в дошкільному віці. З часом самооцінка набуває властивостей адекватності [39, с.95-96].

2. Опитувальник «Емоційне благополуччя дитини» (О. Захаров).

Опитувальник є експертною оцінкою, орієнтований на дорослих, які мають оцінити емоційне благополуччя дитини, її схильність до тривожності, емоційних розладів.

Дорослим пропонується 15 тверджень, які оцінюють поведінкові реакції дітей. Ступінь згоди із твердженням оцінюється присудженням балів від 0 до 2, в залежності від ступеня виразності прояву поведінки.

- 30-20 балів свідчать про безсумнівну наявність у дитини неврозу;
- 19-15 балів попереджають про появу неврозу найближчим часом;
- 14-10 балів є ознакою нервового розладу, але не обов'язково на стадії загострення;
- 9-0 балів свідчать про емоційне благополуччя дитини, ознак неврозу не спостерігається.

Текст опитувальника представлений в додатках (Додаток А).

3. Методика «Скринінговий відбір» (О.В. Проценко)

Методика є експертною оцінкою та призначена для дорослих (батьків, педагогів) [29,с.19-21].

Метою методики є визначення рівня загального психічного розвитку дітей дошкільного віку. Дорослим пропонуються твердження, які характеризують розвиток дитини. Позитивна відповідь позначається знаком «+», відсутність ознаки позначається знаком «-». Відповіді вносяться в протокол, після чого підраховується сама балів, яка інтерпретується.

Рівні виразності показників соціально-психологічної компетентності:

0-2 бали: низький рівень розвитку дитини, найменш успішний результат;

3-4 бали: нижче середнього рівень розвитку, малоуспішний

результат;

5-8 балів: середній рівень, середній за успішністю результат;

9-10 балів: вище середнього рівень, близький до успіху результат;

11-12 балів: високий рівень, найбільш успішний результат.

Запитання тесту надаються в додатках (Додаток Б).

4. Діагностика вольової сфери дитини (Р.В. Павелків, О.П. Цигипало)

Методика є експертною оцінкою вольових якостей дитини і представляє собою діагностичні критерії сформованості вольових якостей дитини. Оцінювання здійснюється шляхом присудження балів за позитивну відповідь (1 бал за кожний «+») [23].

Рівні сформованості вольових якостей дитини:

- 0-1 бали: дуже низький рівень;
- 2-3 бали: низький рівень;
- 4-7 балів: середній рівень;
- 8-9 балів: високий рівень;
- 10 балів: дуже високий рівень.

Діагностичні критерії наведені в додатках (Додаток В)

5. Методика визначення рівня соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку (С.Є. Кулачківська, Т.О.Піроженко)

Методика дозволяє з'ясувати ступінь виразності показників соціально-психологічної компетентності.

Методика не є експериментальною і проводиться у вигляді бесіди, під час якої обговорюється та аналізується зміст сюжетних картинок.

Під час бесіди з'ясовується специфіка соціальної, когнітивної, комунікативної, психологічної компетентності.

Діагностичним матеріалом методики виступає оповідання дитини, в якому аналізується комунікативна спрямованість, рівень оволодіння

мовленням, здатність до аналізу ситуації, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки.

Також під час роботи оцінюється її емоційний стан, здатність до оцінки своїх відповідей, ставлення до оцінки дорослого, вміння вести діалог, вільно спілкуватися. Здатність до спілкування авторкою методики розглядається відкрита система, що змінюється. Зміни у розвитку спілкування суттєво позначаються на рівні сформованості соціально-психологічної компетентності [19,с.13-15].

Назва складової соціально-психологічної компетентності та її характеристика наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Показники соціально-психологічної компетентності дитини

Критерій	Показник
Соціальна компетентність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сформованість стійких мотивів спілкування з дорослими та однолітками, частота контактів, ініціативність, активність у взаємодії з людьми, що поруч. 2. Емоційна сприйнятливність, здатність до співчуття. 3. Спрямованість на партнера, настанова на реакцію у відповідь.
Когнітивна компетентність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до адекватного сприймання, визначення і тлумачення емоційного та інформаційного змісту ситуації спілкування. 2. Розуміння просторово-часових та предметних ознак системи «людина – ситуація» (природна, технічна, соціальна). 3. Сформованість у системі «людина – ситуація» (риси, якості дійових осіб, просторово-часові ознаки та ін.), які дають змогу прогнозувати розвиток дій у спілкуванні.
Мовленнєва компетентність	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиненість невербальних засобів з погляду різноманітності, гармонійності, індивідуальності; сформованість контактоналагоджувальних засобів спілкування. 2. Лінгвістичні характеристики мовлення: <ul style="list-style-type: none"> • Лексичне багатство (використання лексики відповідно до ситуації спілкування); • Граматична правильність: відмінювання і

	узгодження слів згідно з мовними нормами; • Фонетичні властивості мовлення. 3. Засвоєння різноманітних форм висловлювання.
--	---

Кожний показник, наведений в таблиці, оцінюється від 1 до 3 балів у залежності від ступеня його виразності.

Інтерпретація результатів:

19-27 балів – високий рівень психологічної компетентності;

10-18 балів – середній рівень психологічної компетентності;

0-9 балів – низький рівень психологічної компетентності.

Показники рівнів сформованості компонентів соціально-психологічної компетентності представлені в додатках (Додаток Д)

Таким чином, діагностика рівня сформованості соціально-психологічної компетентності повинна бути орієнтована не тільки на формальні показники компетентності, а й також на комплексні вміння, які характеризують загальний психічний розвиток дитини, її здатність до спілкування, успішність у соціальній взаємодії, емоційну врівноваженість. Для дослідження було використано наступні методики: анкета «Самооцінка», опитувальник «Емоційне благополуччя дитини» методика «Скринінговий відбір», експертна оцінка вольової сфери дитини, методика визначення рівня соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

Констатувальна діагностика здійснювалась у серпні 2021 року. До діагностики були залучені і вихованці, педагоги, батьки. Результати діагностики поєднувались із результатами спостереження за дітьми під час їх перебування у закладі дошкільної освіти. Для підвищення рівня об'єктивності результати діагностики доповнювались вивченням об'єктивної інформації (показники медичного обстеження, результати продуктивної діяльності дитини). Для підвищення рівня науковості

проведеного дослідження були використані методи кількісного аналізу результатів (частотний аналіз, кореляційний аналіз).

Отримані під час констатувальної діагностики результати дослідження були оброблені з використанням методів математичної статистики й якісно проаналізовані та інтерпретовані.

Вихідні дані констатувальної діагностики представлені в таблиці 2.1.

СК – соціальна компетентність;

КК – когнітивна компетентність;

ПК – психологічна компетентність.

СПК – соціально-психологічна компетентність.

Таблиця 2.1

Результати констатувальної діагностики (n=18)

№	вік, стать	скринінговий відбір	афективна сфера		самооцінка	СК	КК	ПК	рівен ь СПК
			емоц. благоп.	довіль ність					
1	4,9 ж	2	9	8	10	14	11	10	11,7
2	5,1ж	6	12	5	8	17	14	13	15
3	5,2ч	9	7	8	10	18	15	14	15,7
4	5,0ж	5	24	3	5	12	10	11	11
5	4,8ч	4	16	5	4	5	8	10	7,7
6	4,7ч	5	18	3	9	13	16	12	13,7
7	4,9ч	4	26	4	3	4	7	7	6
8	5,2ж	10	9	8	7	19	20	19	19,3
9	5,4ч	6	11	7	8	11	12	13	12
10	4,ч	7	8	6	10	16	11	12	13
11	5,0ж	2	16	2	4	6	10	9	8,3
12	5,2ж	8	5	6	9	19	14	16	16,3
13	5,1ч	7	9	5	7	14	15	14	14,3
14	4,9ч	6	17	3	6	15	16	15	15,3
15	4,8ч	5	19	2	4	11	14	17	14
16	5,0ж	10	7	5	8	24	21	19	21,3
17	5,5ж	4	21	4	5	7	9	11	9
18	4,8ч	7	14	2	10	21	24	22	22,3

Для оброблення вихідних даних констатувальної діагностики нами було використано обчислення середнього арифметичного і частотний аналіз.

Середньоарифметичний показник рівня психічного розвитку (за таблицею (скринінговий відбір) дорівнює 6,9, що входить у межі середнього рівня розвитку. Однак серед вихованців спостерігаються як низькі показники виразності (11,1%), так і високі (16,7%).

Середній показник рівня емоційного благополуччя 11,3, що свідчить про те, що вихованці в цілому емоційно стабільні, врівноважені, емоційні спалахи трапляються, але не є стійкими. Однак серед дітей 16,7% продемонстрували наявність невротичних розладів.

Середній показник рівня сформованості вольових якостей - 5.4, що знаходиться в межах середнього рівня, ближче до низької межі. У 36,6% вихованців рівень сформованості вольових якостей знаходиться на низькому рівні. Високі показники відсутні. Отримані дані свідчать про необхідність проведення роботи з формування вольових якостей особистості.

Середній показник самооцінки дитини дорівнює 7,9%, що свідчить про тенденцію до завищеної самооцінки. Дійсно, в групі вихованців 22.2% - діти із самим високим показником завищеної самооцінки. 50% вихованців продемонстрували схильність до завищеної самооцінки. Така тенденція є типовою для дітей дошкільного віку.

Середній показник рівня соціально-психологічної компетентності в групі вихованців – 14,3, що також, як і інші показники, знаходиться у межах середнього рівня. Однак, деякі досліджувані показали як високі, так і низькі рівня сформованості соціально-психологічної компетентності, та її складових. Нами було використано частотний аналіз показників, який представлений в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Розподіл показників за рівнями соціально-психологічної компетентності (%)

рівні показники	високий		середній		низький	
	п	%	п	%	п	%
СК	4	22,2	10	55,6	4	22,2
КК	3	16,7	12	64,4	3	16,7

ПК	3	16,7	13	72,2	2	11,1
СПК	3	15,7	11	62,1	4	22,2

Аналіз розподілу показників соціально-психологічної компетентності показав, що компоненти і загальний показник виражені не однаково. Серед вихованців є діти як і з високим рівнем, так і з низьким.

Більшість досліджуваних 62,1% продемонстрували середній рівень сформованості соціально-психологічної компетентності. Найбільш кількість досліджуваних продемонстрували середній рівень сформованості вихованці показали за критерієм психологічна компетентність (72,2%). Також достатня кількість дітей показали середній рівень за критерієм когнітивна компетентність За показником соціальна компетентність (55,6%) дітей також показали середній рівень виразності. Такі високі показники середнього рівня виразності показників соціально-психологічної компетентності свідчать, що розвиток дітей і сформованість у них базових компетентностей знаходяться у межах вікової норми.

Однакова кількість дітей продемонстрували і високий і середній рівень сформованості соціальної компетентності (по 22,2 %). Це означає, що серед вихованців є діти, які демонструють володіння правилами поведінки, охоче спілкуються, мають високу мовну активність, цікавляться світом та іншими людьми. А також є діти, які демонструють ситуативну, нестійку поведінку, знають, але не дотримуються правил поведінки, часто проявляють порушення поведінки. Мовне спілкування не виконує регулюючої функції.

За показником когнітивна компетентність діти також в однаковому співвідношенні продемонстрували як високі, так і низькі показники (по 16,7%). Діти із високим рівнем сформованості когнітивної компетентності демонстрували високий рівень розвитку мисленневих операцій. Загальний показник психічного розвитку у таких дітей також вище середнього рівня. Вихованці із невисоким рівнем когнітивної

компетентності недостатньо орієнтуються у навколишньому світі, не проявляють пізнавальний інтерес до навколишнього світу, мисленнєві операції не відповідають віковим нормам.

Високий рівень психологічної компетентності продемонстрували 11,1% дітей, для яких характерним відчуття емоційного комфорту, розвинутий емоційний інтелект, уміння адекватно реагувати на стресові ситуації. Низький рівень психологічної компетентності продемонстрували 16,7% вихованців, що свідчить про їх емоційну нестабільність, відчуття дискомфорту.

Наведені кількісні показники дають можливість припустити, що соціально-психологічна компетентність дитини може залежати від загального рівня психічного розвитку дітей, їх емоційного благополуччя, сформованості вольових якостей, самооцінки. З метою виявлення зв'язку між соціально-психологічною компетентністю і показниками психічного розвитку нами було використано кореляційний аналіз (за Спірменом), результати якого представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Коефіцієнти кореляції рівня сформованості соціально- психологічної компетентності з показниками психічного розвитку дитини

Показники	Коефіцієнт кореляції
Показник експертної оцінки	+0,69
Емоційне благополуччя	-0,74
Довільність	+0,62
Самооцінка	+0,68
Соціальна компетентність	+0,74
Когнітивна компетентність	+0,69
Психологічна компетентність	+0,81

Для обчислення коефіцієнта кореляції ми використали коефіцієнт кореляції Спірмена, який використовують у випадках невеликої кількості досліджуваних.

Наведені коефіцієнти кореляції свідчать про наявність достатньо сильного зв'язку між показником сформованості соціально-психологічної компетентності, її складовими і показниками психічного і особистісного розвитку дитини. Позитивний зв'язок властивий для кореляції показника соціально-психологічної компетентності і показниками експертної оцінки, емоційного благополуччя, довільністю, самооцінкою, соціальною, когнітивною і психологічною компетентністю. Найбільш сильна залежність виявилась у показника соціально-психологічної компетентності із складовим показником – психологічна компетентність (+0,81). Позитивний зв'язок свідчить про те, що показник сформованості соціально-психологічної компетентності збільшується із збільшенням інших показників (або зменшенням) пропорційно. Також ми отримали показник, який свідчить про зворотний зв'язок між показником соціально-психологічна компетентність і показником емоційного благополуччя (-0,74). Зв'язок сильний і обернено пропорційний, із зменшенням показника емоційного благополуччя, збільшується показник соціально-психологічної компетентності. Такий негативний зв'язок пояснюється тим, що найкращий показник емоційного благополуччя має найменше числове вираження.

Таким чином, дослідження рівня сформованості соціально-психологічної компетентності показало, більшість вихованців (62,1%) мають середній рівень сформованості соціально-психологічної компетентності. Середній рівень виразності виявився більш властивим і для компонентів соціально-психологічної компетентності. Всі показники загального і психічного розвитку знаходяться у межах середнього рівня, що свідчить про нормативний розвиток дітей. Проведений кореляційний аналіз показав сильний зв'язок між рівнем сформованості соціально-психологічної компетенції та окремими її показниками, а також із показниками загального і психічного розвитку.

2.3. Стратегії та способи формування соціально-психологічної компетентності у дошкільників

Соціально-психологічна компетентність є важливою умовою оптимізації дошкільної освіти на сучасному етапі. Згідно компетентнісного підходу знання, уміння, навички не мають бути самоціллю, а повинні бути засобом набуття особистісного досвіду, який забезпечить орієнтацію дитини в навколишньому світі, соціокультурному середовищі, повноцінну адаптацію до цього світу. Компетентність є повноцінним засобом засвоєння діяльності, необхідним для формування особистості, її соціалізації. Соціально-психологічна компетентність в цьому аспекті є базовою компетентністю.

Оптимізацію процесу формування соціально-психологічної компетентності необхідно орієнтувати на формування її компонентів:

- соціального компонента, який передбачає розвиток умінь встановлювати контакти, ефективно спілкуватися, просити допомогу, вербально виражати свої потреби;

- психологічного компонента, який має бути спрямований на уміння розпізнавати та відтворювати емоції та почуття, розвиток емоційного інтелекту, адекватно реагувати на стрес, обирати стиль поведінки в конфліктній ситуації, уміння програвати;

- когнітивного компонента, який передбачає розвиток загального інтелекту, розумових здібностей, здатності орієнтуватися у зовнішньому світі, в людях і собі.

- комунікативно-мовленнєва компетентність передбачає володіння різноманітними засобами комунікації, можливості орієнтуватися у ситуації взаємодії, у розумінні поведінки співрозмовника, в умінні коригувати свою мовленнєву поведінку, оформляти свою думку в

мовленні у відповідності із з мовними нормами.

Формування соціально-психологічної компетентності передбачає не зміну системи освіти, зміна засобів і стратегій формування знань у дітей. Дошкільний період є особливо сприятливим для формування компетентностей, в тому числі і соціально-психологічної компетентності.

Освітні програми передбачають процедуру формування компетентностей у дітей. Однак формування компетентностей залежить від багатьох умов, серед яких найважливішими є організація соціального середовища і особливості індивідуального розвитку дітей. Як показали результати проведеного емпіричного дослідження вихованці виявили різний рівень сформованості соціально-психологічної компетентності.

Процес формування соціально-психологічної компетентності повинен включати наступні взаємопов'язані напрями:

1. Психологічна освіта батьків. Повинна бути спрямована на підвищення психолого-педагогічної освіченості батьків, необхідно довести до батьків, що соціально-психологічне благополуччя дитини залежить від розуміння батьками своєї ролі в розвитку дитини. Необхідно сформувати у батьків почуття відповідальності за життя і розвиток дитини, довести, що виховання є обов'язком батьків і перекладати його тільки на педагогів дошкільного закладу буде шкодити тільки їх дитині.

2. Психологічна освіта вихователів. Увага повинна приділятися просвіті вихователів, навчання їх способам діагностики психічного й особистісного розвитку дітей як основи правильної організації освітнього процесу. Навчання педагогів стратегіям і способам формування соціально-психологічної компетентності у дітей.

3. Навчання батьків безпосередніми способами формування соціально-психологічної компетентності, способам вироблення у дітей

соціально схваленої поведінки, нормалізації емоцій, допомоги дітям в опануванні засобами ефективної комунікації.

4. Робота з вихованцями, яка повинна бути орієнтована на закріплення впевненості у собі, уміння поводити себе в критичних ситуаціях, ситуаціях неспіху, вироблення власних критеріїв успішності. Важливим елементом роботи з дітьми є вироблення індивідуальних ефективних моделей поведінки у складних ситуаціях. Корисно відтворювати в грі життєві проблемні ситуації.

Ключевим напрямом формування соціально-психологічної компетентності у дошкільників є орієнтація на сюжетно-рольову гру, як спосіб, за допомогою якого створюються максимально сприятливі умови для активізації потенційних можливостей дитини.

Всі форми роботи з дітьми повинні бути розроблені з урахуванням вікових особливостей дітей, їх актуального рівня соціально-психологічної компетентності.

Для формування соціально-психологічної компетентності нами було проаналізовано і впроваджено в експериментальній групі програму «Соціально-психологічна компетентність дошкільників» О.Є. Алексєєвої.

Мета програми: підвищення соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Однією з основних складових соціально-психологічної компетентності дитини дошкільного віку є гармонізація емоційно-вольової сфери та розвиток комунікативних навичок. Уміння регулювати свої емоційні процеси надзвичайно важливі для ефективної взаємодії, розвитку здатності до спілкування. Важливим аспектом також є розвиток особистісних якостей, особливо адекватної самооцінки. Необхідно також приділяти увагу розвитку мовлення дитини, здатності вести діалог, оформлювати вербально свої думки, використовувати мовленнєві заходи для організації процесу спілкування. Формування

соціально-психологічної компетентності це навчання дитини здатності розуміти себе, умінь розв'язувати проблеми.

На першому етапі формування соціально-психологічної компетентності дітей навчали здійснювати самодіагностику, для цього використовували різноманітні прийоми: шкала настроїв у вигляді шаблонів, малюнків різними станами дітей. Нездатність описати свої стани при несприятливих соціальних умовах можуть стати, причиною емоційного неблагополуччя, невротичних розладів у дитини.

На другому етапі ми навчали дітей способам нормалізації своїх емоційних станів, навчали описувати свої емоції та почуття, хвилювання та ставлення. Дітям були запропоновані різноманітні засоби конструктивного вираження своїх емоцій. Для зняття емоційного напруження і профілактики агресивної поведінки використовувались різноманітні «м'які» предмети у визначеному місті групового приміщення, де діти могли скинути свої проблеми, образи, гнів. Закріплення отриманої інформації про способи подолання своїх негативних станів здійснювали за допомогою малювання. Ми використовували малюнки-символи, якими дитина могла скористатися у складній ситуації [1,с.199].

В межах програми О.Є Алексєєвої корисно провести цикл занять для формування здатності до саморегуляції своїх станів і поведінки, для оптимізації пізнавальної діяльності.

Заняття для підвищення соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку мають проводитися таким, чином, щоб всі діти ставали активними учасниками процесу.

Закріплення отриманих знань може відбуватися у різноманітних формах, серед яких програвання реальних і уявних ситуацій, перенесення набутих знань у реальне життя, малювання.

Важливим аспектом впровадження програми є підготовка дитини до занять. Для встановлення довірливих стосунків, зняття напруження

використовують різноманітні прийоми, серед яких творча діяльність , рольова гра, бесіда.

Впровадження програми формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку вересня - жовтня 2021 року.

До формувального експерименту були залучені всі учасники діагностичного етапу. Для перевірки ефективності нами було використано методику Т.О. Піроженко.

За результатами контрольної діагностики було проведено частотний аналіз і визначено особливості розподілу за рівнями сформованості. Частотний аналіз результатів констатувальної та контрольної діагностики представлений в таблиці 2.4.6.

Результати контрольної діагностики представлені в таблиці 2.4

Таблиця 2.4.

Розподіл показників за рівнями соціально-психологічної компетентності (%)

рівні етапи психодіагностики	високий		середній		низький	
	п	%	п	%	п	%
Констатувальна діагностика	3	15,7	11	62,1	4	22,2
Контрольна діагностика	4	22,2	13	75,5	1	22,2

Слід зауважити, що формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку, вироблення ефективних способів поведінки у невизначених, складних ситуаціях, формування навичок взаємодії, комунікації, уміння аналізувати навколишнє середовище, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки вимагає більш тривалого часу, оскільки мова іде про вироблення навичок, форм сталої поведінки. Однак, навіть незначний час, який було витрачено на впровадження елементів програми показав тенденцію до позитивних

змін. Кількісний аналіз результатів показав, що збільшився відсоток дітей із високим і середнім рівнем виразності досліджуваних якостей, відповідно зменшився відсоток дітей із низьким рівнем сформованості соціально-психологічної компетентності. Наявність такої позитивної тенденції свідчить, що програма є ефективною та має право на більш тривале існування. Слід зауважити, що робота по формуванню компетентностей не повинна бути обмежена у часі, вона має бути впроваджена в освітній процес, у сімейне виховання дитини.

Оптимізація процесу формування соціально-психологічної компетентності не повинна обмежуватися лише однією програмою. Аналіз джерел показав, що проблема порушується чисельними науковцями, практиками-освітянами. Нами були проаналізовані різноманітні прийоми, ігри, вправи, які сприяють формуванню соціально-психологічної компетентності (Терещенко Л.А., Проценко О.В., Атемасова О.А., Марінушкіна О.Ю., Замазій Ю.О., Молодушкіна та ін). Серед приймів сюжетно-рольові ігри, дидактичні ігри, релаксаційні ігри та вправи, рухливі ігри, психодіагностичні етюди, казко терапія тощо).

Для оптимізації процесу формування соціально-психологічної компетентності необхідно дотримуватися умови побудови оптимальних стосунків вихователів із дітьми:

- Необхідно відмовитися від авторитарного стилю виховання і спілкування з дітьми (стосується і батьків). Для цього бажано розширити особистісні форми контакту, бути більш емоційно чутливими до емоційних проявів дітьми, встановити довірливі стосунки з дітьми.

- Важливо приймати дитину саме такою, яка вона є, не можна порівнювати дитину з іншими дітьми.

- Необхідно встановити стосунки із родиною кожної дитини, вихователь має знати про атмосферу в родині, про ставлення батьків до дитини. Узгоджувати дії педагогів із батьками вихованців.

- Необхідно підтримувати розвиток «Я» концепції кожної дитини, адже основою соціально-психологічної компетентності є особистісні якості дитини.

- Постійно організовувати емоційно насичену і важливу для дитини діяльність.

- Розвивати особистісні форми спілкування з дітьми в освітньому процесі.

- Постійно працювати індивідуально з кожною дитиною чи у невеликих групах дітей.

- Справедливо оцінювати поведінку та результати діяльності кожної дитини, особливості їх спілкування з іншими дітьми.

- В основі взаємодії з дітьми спиратися на принцип гуманізації, поважати право кожної дитини на власної дитини на самовизначення [41].

Аналіз досліджень педагогів, психологів у сфері освіти (едукологія) показує, що для формування успішної, компетентної особистості якості особистості мають більшого значення, ніж коефіцієнт інтелекту, сума знань, умінь, навичок.

Отже, узагальнюючи результати дослідження, можна сказати, що процес формування соціально-психологічної компетентності можливий при забезпеченні психолого-педагогічної підтримки дітей в різних умовах соціалізації дитини. Формування соціально-психологічної компетентності передбачає не зміну системи освіти, зміна засобів і стратегій формування знань у дітей. Дошкільний період є особливо сприятливим для формування компетентностей, в тому числі і соціально-психологічної компетентності. Процес формування соціально-психологічної компетентності повинен включати наступні взаємопов'язані напрями: робота з батьками, робота з педагогами, робота з дітьми. Підвищення соціально-психологічної компетентності у

дітей дошкільного віку має здійснюватися таким, чином, щоб всі діти ставали активними учасниками цього процесу.

Аналіз результатів контрольної діагностики показав, що збільшився відсоток дітей із високим і середнім рівнем виразності досліджуваних якостей, відповідно зменшився відсоток дітей із низьким рівнем сформованості соціально-психологічної компетентності. Продемонстрована позитивна тенденція, що довело ефективність запровадженої програми. Робота з формуванням соціально-психологічної компетентності не повинна бути обмежена у часі, вона має бути впроваджена в освітній процес, у сімейне виховання дитини.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз наукових джерел, узагальнення результатів емпіричного дослідження дозволило дійти таких висновків:

1. Компетентність визначають як певний тип організації знань, який дає можливість орієнтуватися у тих чи інших питаннях, приймати ефективні рішення. Такі знання мають характеризуватися різноманітністю, гнучкістю, швидкою актуалізацією, можливістю застосування, здатністю до саморегуляції на основі довільності та самооцінки. Компетенція є сукупністю знань стосовно організаційних та змістових аспектів діяльності, володіння ними передбачає їх застосування.

Соціально - психологічна компетентність характеризується як здатність індивіда ефективно взаємодіяти з людьми в системі міжособистісних відносин і включає вміння орієнтуватися соціальній ситуації, правильно визначати особистісні особливості й емоційні стани інших людей, обирати адекватні способи спілкування й реалізовувати їх у процесі взаємодії. Соціально-психологічно компетентна людина має високий рівень адаптації та здатна до самореалізації.

2. Дошкільне дитинство є надзвичайно важливим періодом у психічному й особистісному розвитку дитини. Соціальна ситуація визначається прагненням дитини до самостійності, яке не може бути реалізована через брак необхідних умінь, знань, рівня фізичного та психічного розвитку дошкільника. Провідною діяльністю стає ігрова діяльність, яка полягає у відтворенні дітьми дій і відносин дорослих. Гра не є продуктивним видом діяльності, вона спрямована не на результат, а на зміст самої дії. В процесі ігрової діяльності інтенсивно розвиваються всі психічні функції та процеси, набуваючи ознак вищих психічних функцій. У дошкільному дитинстві формуються основні мотиваційні, інструментальні, стильові риси особистості. Найважливіше

значення в розвитку особистості відграє розвиток свідомості, емоцій, почуттів і волі. У самосвідомості дитини виокремлюються такі складові як, самооцінка, самопізнання і само ставлення. У дошкільника інтенсивно розвивається спонукальна сфера. У дитини розвивається ієрархія мотивів, їх супорядність. Соціалізація дошкільників пов'язана із засвоєнням ігрової діяльності та зміною сфери спілкування. Основним новоутворенням віку є формування готовності до систематичного навчання в школі.

3. Компетентність дитини дошкільного віку є інтегральним утворенням, яке характеризує рівень розвитку особистості дитини. Важливими показниками компетентності дитини дошкільного віку є сформованість ігрової діяльності, властивостей особистості, її рівень розумового розвитку. Соціально-психологічну компетентність дитини дошкільного віку визначається як здатність дитини адекватно оцінювати навколишню дійсність враховуючи знання про неї, це можливість контролювати власну поведінку, орієнтуватися в поведінці інших людей, передбачати наслідки своєї поведінки. Сформована соціально-психологічна компетентність містить здатність ефективно взаємодіяти з навколишнім світом, з іншими людьми. Компонентами соціально-психологічної компетентності дитини дошкільника є соціальна компетентність, психологічна компетентність, когнітивна компетентність і комунікативно-мовленнєва компетентність.

4. Діагностика рівня сформованості соціально-психологічної компетентності повинна бути орієнтована не тільки на формальні показники компетентності, а й також на комплексні вміння, які характеризують загальний психічний розвиток дитини, її здатність до спілкування, успішність у соціальній взаємодії, емоційну врівноваженість. Для дослідження було використано наступні методики: анкета «Самооцінка», опитувальник «Емоційне благополуччя дитини» методика «Скринінговий відбір», експертна оцінка вольової сфери

дитини, методика визначення рівня соціально-психологічної компетентності дітей дошкільного віку.

5. Дослідження рівня сформованості соціально-психологічної компетентності показало, більшість вихованців (62,1%) мають середній рівень сформованості соціально-психологічної компетентності. Середній рівень виразності виявився більш властивим і для компонентів соціально-психологічної компетентності. Всі показники загального і психічного розвитку знаходяться у межах середнього рівня, що свідчить про нормативний розвиток дітей. Проведений кореляційний аналіз показав сильний зв'язок між рівнем сформованості соціально-психологічної компетенції та окремими її показниками, а також із показниками загального і психічного розвитку.

6. Процес формування соціально-психологічної компетентності можливий при забезпеченні психолого-педагогічної підтримки дітей в різних умовах соціалізації дитини. Формування соціально-психологічної компетентності передбачає не зміну системи освіти, зміна засобів і стратегій формування знань у дітей. Дошкільний період є особливо сприятливим для формування компетентностей, в тому числі і соціально-психологічної компетентності. Процес формування соціально-психологічної компетентності повинен включати наступні взаємопов'язані напрями: робота з батьками, робота з педагогами, робота з дітьми. Підвищення соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку має здійснюватися таким, чином, щоб всі діти ставали активними учасниками цього процесу.

Аналіз результатів контрольної діагностики показав, що збільшився відсоток дітей із високим і середнім рівнем виразності досліджуваних якостей, відповідно зменшився відсоток дітей із низьким рівнем сформованості соціально-психологічної компетентності. Продемонстрована позитивна тенденція, що довело ефективність запровадженої програми. Робота з формуванням соціально-психологічної

компетентності не повинна бути обмежена у часі, вона має бути впроваджена в освітній процес, у сімейне виховання дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева Е.Е. Психологические проблемы детей дошкольного возраста. Е.Е Алексеева.СПб.: Речь, 2007. 224с.
2. Алтунина И.Р. Мотивы и мотивация социального поведения детей (формирование и развитие). Учебное пособие И.Р. Алтунина. М.: Изд. Моск. психолого-соц. инст., 2006. 75с.
3. Богуш А.М. Компетентностный подход к формированию речевой личности дошкольника А.М. Богуш Актуальні проблеми дошкільної та вищої освіти. Warszawa: Diamond trendsq tour, 2014. С.13-16.
4. Детская практическая психология: Учебник. Под ред. Т.Д. Марцинковской. М.: Гардарики, 2005. 255с.
5. Дуткевич Т.В. Дитяча корекційно-розвивальна психологія. Навч. посібник Т.В. Дуткевич. К.: Центр учбової літератури, 2017. 304с.
6. Дуткевич Т.В. Дошкільна психологія: Навч. посібник Т.В. Дуткевич. К.: Центр учбової літератури, 2007. 392с.
7. Дятленко Н. Самоповага дітей. Н. Дятленко. К.: Шкільний світ, 2007. 120с.
8. Захаров А.И. Неврозы у детей. А.И. Захаров. Спб.: Дельта, 1998. 398с.
9. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дітей в роботі педагога (вчителя, вихователя) Н.В. Карпенко. К.: Каравела, 2008. 192с.
10. Козіна Л. Я вчуся керувати собою Л.Козіна Психолог. 2006. №21. С.3-12.
11. Костриця Л.М. Дитина в кризовому соціумі Л.М. Костриця. К.: Шкільний світ, 2016. 136с.
12. Кравець Г. Емоції та спілкування Г. Кравець Дошкільне виховання. 2004. №2. С.21-23.
13. Крамченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший вік В.О. Кравченкова. Х.: Ранок, 2013. 192с.

14. Кулачківська С.Є. Я – дошкільник (вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку) С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. К.: Нора-прінт, 1996. 108с.
15. Марінушкіна О.Є Корекційні програми на допомогу практичному психологу О.Є. Марінушкіна, Ю.О. Замазій. Х.: Основа, 2008. 204с.
16. Марінушкіна О.Є. Поради практичного психолога. О.Є Марінушкіна, Ю.О. Замазій. Х.: Основа, 2008. 236с.
17. Маценко В.Ф. Індивідуальний розвиток дитини В.Ф. МАценко. К.: Главник, 2007. 236с.
18. Маценко Ж.М. Адаптація дитини в ДНЗ Ж.М. МАценко, Г.М. Нижник. К.: Шкільний світ, 2016. 136с.
19. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: Метод. посібник С.Є. Кулачківська, Т.О. Піроженко, Л.Г. Подоляк. К.: Світич, 2003. 40с.
20. Молодушкіна І.В. Справочник по методикам розвитку. Книга для родителів І.В. Молодушкіна, А.В. Руденко. Х.: Основа, 2014. 254с.
21. Мушинський В.О. Особливості адаптації дітей до умов дошкільного закладу В.О. Мушинський Психолог. 2004. №4. С.3-12.
22. Павелків Р.Г. Дитяча психологія: Навч. посібник Р.Г. Павелків, О.П. Цигипало. К.: Академвидав, 2008. 432с.
23. Павелків Р.В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: посібник Р.В. Павелків, О.П. Цигипало, К.: Центр учбової літератури, 2013. 296с.
24. Піроженко Т.А. Комунікативно-речеве розвиток ребенка Т.А. Піроженко. К.: Нора-прінт, 2002. 310с.
25. Прищепа Т.І. Соціалізація дошкільників Т.І. Прищепа Психолог. 2004. №31-32. С.31-46.
26. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Підручник. К.: Каравела, 2011. 360с.

27. Полевикова О.Б. Проблемы компетентностно-ориентированного образования в дошкольной лингводидактике Украины. Научно-практический журнал Приднестровского научного Центра. 2011. С.129 - 133.
28. Проценко О.В. Профілактика соціальної дезадаптації дошкільнят О.В. Проценко. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.
29. Проценко О.В. Розвиток здібностей та обдарувань у дошкільників О.В. Проценко. К.: Шкільний світ, 2011. 128с.
30. Проблеми розвитку та корекції емоційної сфери старших дошкільників Упоряд. О.А. Атемасова. Х.: Ранок, 2010. 176с.
31. Психологічне здоров'я дошкільників Укладач Т.І. Прищепа. Х.: Основа, 2010. 239с.
32. Психологічні заняття з дошкільниками Упоряд. Т. Червона. К.Шкільний світ, 2008. 128с.
33. Психологічний супровід освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі. Дайджест 6 Упорядник О.М. Байєр. Запоріжжя: ТОВ ЛПС ЛТД, 2008. 236с.
34. Психологу ДНЗ. Форми роботи з дітьми, батьками, педагогами довкілля Упоряд. О. Семібаламут. К.: Шкільний світ, 2017. 96с.
35. Психология детства. Учебник Под ред. А.А. Реана. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 368с.
36. Психология. Підручник. За ред. Ю.Л. Трофімова. К.: Либідь, 2003. 560с.
37. Розвиток особистості в різних умовах соціалізації. Монографія. За ред.. Л.О. Калмикової, Г.О. Хомич. К.: ВД Слово, 2016. 472с.
38. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Навч. посібник, К.: Академвидав, 2005. 360с.
39. Самооцінка учня Упоряд. С. Максименко, Н. Шевченко, О. Главник. К.: Главник, 2004. 112с.

40. Тарабасова Л.Г. Виховання соціально компетентного дошкільника. Метод. рекомендації. Дніпропетровськ, 2016. URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/320/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>
41. Терещенко Л.А. Як зберігти психічне здоров'я дитини 5-7 років. Л.А. Терещенко. К.: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2012. 104с.
42. Терлецька Л.Г. Психологія дитинства: практикум. Навч. посібник Л.Г. Терлецька. К.: Главник, 2006. 144с.
43. Турій Т.П. Формування соціально-психологічної компетентності старшокласників.
URL:<https://conferences.rsglobal.pl/index.php/conf/catalog/download/1/2/30-1?inline=1>
44. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі: навч.-метод. посібник. Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова. К.: ВД Слово, 2016. 248с.
45. Ясько К. Освіта, націлена на виховання характеру К. Ясько Дошкільне виховання. К., 2017. №10. С. 2-6.

ДОДАТКИ

Додаток А

Текст опитувальника «Експертні оцінки» (за О.В. Проценко)

1. Добре міркує, ясно мислить.
2. Уловлює зв'язок між однією подією й іншою, між причиною і наслідком.
3. Уміє гарно викликати свої думки, легко користується словами, має великий словниковий запас.
4. Спостережлива, любить аналізувати події і явища.
5. Схильна до логічних роздумів.
6. Проявляє допитливість.
7. Набуває нові знання дуже швидко.
8. Швидко запам'ятовує почуте й прочитане.
9. Знає багато про події й проблеми, про які однолітки навіть не здогадуються.
10. Часто ставить запитання стосовно походження і функцій предметів.
11. Любить читати книжки.
12. Часто застосовує математичні навички.
13. Нестандартно мислить.
14. Дуже спостережлива, швидко реагує на все нове.
15. Пластична, відкрита всьому новому.
16. Винахідлива у виборі способів користування предметами.
17. Здатна зануритися у заняття, що її цікавить.
18. Може по-різному вирішувати одну проблему.
19. Її часто обирають як партнера ігор.
20. Впевнена у собі.
21. Часто керує іграми інших дітей.
22. Легко спілкується з дорослими і дітьми.

23. Ініціативна у спілкуванні.
24. Схильна брати відповідальність на себе.
25. Виявляє інтерес до візуальної інформації.
26. Проявляє інтерес до музикальних занять.
27. Серйозно ставиться до творів мистецтва.
28. У співі та музиці виражає свій настрій.
29. Може передати словами настрої.
30. Легко входить у роль певного персонажа.
31. Енергійна, справляє враження дитини.
32. Любить брати участь у спортивних іграх.
33. Має гарну координацію рухів.
34. Любить ходити в походи з дорослими.
35. Бігає швидше, ніж інші у дитячому садку.

**Текст опитувальника «Емоційне благополуччя дитини»
(за А.Захаровим)**

1. Легко засмучується, багато переживає, усе занадто близько приймає до серця.
2. Коли щось не так — у сльози, плаче, не може заспокоїтися.
3. Вередує без причини, дратується через дрібниці, не може чекати, терпіти.
4. Дуже часто ображається, «дметься», не терпить ніяких зауважень.
5. Украй хитливий у настрої, аж до того, що може сміятися і плакати одночасно.
6. Усе більше сумує і засмучується без видимої причини.
7. Як і в перші роки, знову ссе соску, палець, усе вертить у руках.
8. Довго не засинає без світла і присутності поруч близьких; неспокійно спить, часто прокидається вночі; не може вранці відразу отямитися.
9. Стає надто збудливим, коли потрібно стримуватися, чи загальмованим і млявим при виконанні чогось.
10. З'являються виражені страхи, побоювання, боязкість у будь-яких нових, невідомих чи відповідальних ситуаціях.
11. Наростає непевність у собі, нерішучість у діях і вчинках.
12. Усе швидше втомлюється, відволікається, не може концентрувати увагу довгий час.
13. Усе сутужніше знайти з ним спільну мову, домовитися, стає сам не свій, без кінця змінює рішення чи занурюється в себе.
14. Починає скаржитися на головні болі ввечері чи на болі у ділянці живота вранці; нерідко блідне, червоніє, уприває; чухається без видимої причини, алергія, різні висипи на шкірі.
15. Знижується апетит, часто і подовгу хворіє, підвищується без причин температура, часто пропускає дитячий садок чи школу.

Характеристика рівнів виразності компонентів соціально-психологічної компетентності

Рівні соціальної компетентності.

Високий рівень. Поведінка і спілкування дитини стійкі і спрямовані до кращого. Добре знає правила культури поведінки, володіє різними формами і засобами культури взаємин. Правильно розуміє емоційні стани, активна у ставленні до людей, доброзичлива. Прагне до самостійності. Цікавиться світом і взаєминами людей.

Середній рівень. Поведінка і спілкування дитини соціально мотивовані. Дитина добре знає правила культури поведінки і взаємин, виконує їх у знайомому середовищі самостійно, в нових ситуаціях може почуватися невпевнено, чекає підтримки від дорослих. Реагує на оцінку своїх дій і вчинків, стримує негативні прояви. Прагне до взаєморозуміння. Уважна до емоційного стану інших. Здатна до елементарної саморегуляції і самоконтролю.

Низький рівень. Поведінка дитини нестійка, ситуативна. Має уявлення про правила культури поведінки, але постійно їх не дотримується, часто поведінка визначається безпосереднім спонуканням. Дитині важко спілкуватися, слабо орієнтується в емоційних станах людей. Поряд з соціально схваленою поведінкою можливі прояви негативної поведінки. Слабко само регулює мовне спілкування.

Рівні когнітивної компетентності.

Високий рівень. Дитина свідомо обирає предмети і матеріали для самостійної діяльності відповідно до їх якостей і властивостей, призначення. Достатньо розвинуті операції мислення. Правильно виконує родові узагальнення, самостійно групує предмети за різними ознаками, що свідчить про високий рівень інтелектуального розвитку. Має яскраво виражений інтерес до навколишніх предметів.

Середній рівень. Дитина правильно обирає предмети і матеріали для самостійної діяльності з огляду на їх якості і властивості; має адекватний для цього віку рівень розвитку операцій мислення, виділяє істотні родові ознаки і групує предмети з незначною допомогою дорослих. Має виражений інтерес до навколишніх предметів.

Низький рівень. Обираючи предмети і матеріали для самостійної діяльності, помиляється через недостатнє знання їх якостей і властивостей. Істотні родові властивості предметів виділяє за допомогою дорослого. Неправильно узагальнює, виділяючи неістотні, проте емоційно значущі ознаки.

Рівні комунікативно-мовленнєвої компетентності.

Високий рівень. Дитина тонко розрізняє відтінки емоційно виражених засобів людей, що поруч, правильно визначає і тлумачить настрій людей в умовах ситуативного й позаситуативного сприймання. Добре володіє мовними уміннями, вигадуючи історії, казки, розповіді. Ініціативна і самостійна, не повторює розповідей інших, користується різноманітними засобами виразності. З цікавістю ставиться до аргументації, доведення і широко їх використовує. Ініціативна під час спілкування, залучає інших до спілкування, ділиться враженнями з однолітками. Помічає мовні помилки однолітків, виправляє їх. Має багатий лексичний запас. Мова чиста, граматично правильна, виразна.

Середній рівень. Характерне недиференційоване визначення емоційних проявів людей. У розповіді можливі пропуски, але дитина виправляє їх сама з допомогою дорослих та однолітків. Цікавиться мовним спілкуванням, але недостатньо активна в ньому. Без зайвих зусиль будує речення, іноді допускає граматичні помилки. Аргументує судження і користується формою мови-доведення з допомогою дорослого. Мова відносно чиста й правильна. Дитині буває важко вимовляти окремі звуки. Регулює силу голосу, але виразність мови недостатня.

Низький рівень. Неадекватно сприймає, визначає й тлумачить емоційні прояви людей під час ситуативного та поза ситуативного спілкування. Не розвинена здатність відтворювати різні емоційні стани невербальними засобами. Дитина зазнає труднощів при налагодженні зв'язків, тому допускається змістових і смислових помилок під час переказувань, самостійних розповідей, просить допомоги дорослого. Пропускає структурні компоненти оповідних розповідей. У змісті описової розповіді неповно відображає особливості предметів. Засобами мовної виразності не користується. Лексичний запас бідний, дитині важко аргументувати судження. Мова-доведення відсутня. Допускає окремі граматичні і фонетичних помилок.

Приклади занять програми формування соціально-психологічної компетентності у дітей дошкільного віку

Заняття 1 (з блоку «Знайомство»)

Мета: об'єднати дітей через гру; сприяти їх знайомству; створювати позитивний настрій.

Обладнання: м'яч, магнітофон, аудіо запис ритмічної дитячої мелодії.

Гра «Давайте познайомимось»

Тренер стає з дітьми в колі, тримаючи м'яч і пропонує розповісти щось про себе. Для прикладу тренер починає розповідь сам, потім кидає м'яч дитині. Гра триває, поки висловиться кожна дитина. Якщо потрібно, тренер допомагає дітям, яким важко висловитися.

Гра «Цікаві привітання»

Під музику тренер пропонує дітям привітатися незвичайним способом, наприклад, долоньками, спинками, колінками. І просить придумати інші способи привітання для наступних занять.

Гра «Луна»

Діти сидять у колі на килимі чи на стільчиках. Дитина, що сидить праворуч від тренера промовляє своє ім'я й плескає в долоні ось так: «Ма-ри-на», а всі діти повторюють це ім'я декілька разів. І так по колу, поки ім'я кожної дитини не повториться декілька разів.

Заняття 2 (з реконструктивно-формуального блоку «Разом – веселіше!»)

Мета: продовжувати створювати позитивний психологічний клімат; учити дітей відчувати настрій оточуючих; розвивати почуття єдності та задоволення від спільних ігор.

Обладнання: магнітофон, аудіо запис (повільна та ритмічна композиції), перешкоди для гри в «клейовий дощик» - це можуть бути мотузки, дуги, обручі тощо.

Гра «На що схожий твій настрій?»

На цьому занятті можна оголосити міні-конкурс на найоригінальніше порівняння свого настрою. Тренер готує декілька призів дітям, чиї порівняння будуть найцікавішими.

Гра «Гармонійний танок»

Діти розбиваються на пари. Стають обличчям один до одного, простягають руки й торкаються долонями долонь партнера. Починається танок, під час якого діти рухаються за власним бажанням. Є лише одна умова: долоні не повинні розриватися.

Гра «Клейовий дощик»

Тренер розповідає малюкам, що на галявину, на якій гралися діти, пролився незвичайний, клейовий дощик. Він склеїв усіх дітей так, що вони відтепер могли рухатися лише в склеєному вигляді. А щоб повернутися додому, діткам необхідно обійти галявину, перестрибнути струмок, продертися через кущі.

Казка «Наука про звичайнісінькі дива»

Чи знаєте, діти, що таке психологія? Які таємниці приховує це загадкове слово? Якщо ні, тоді я розповім вам одну казку про дівчинку Юлю, яка не знала, що це таке, але дуже хотіла знати. Юля чула слово „психологія” від тата і мами. Їй було цікаво уявляти мудрих і добрих чарівників – психологів, які могли зазирати у глибини душі.

Загалом у цій психології дівчинці було багато чого незрозумілого. Тато завжди говорив про неї із захопленням і часто повторював слова: „дива психології”. Тому Юля була впевнена, що психологія пов’язана з чаклуванням. Якось дівчинка попросила татка розказати їй, що ж це таке – психологія.

- Це дуже непросто пояснити,- сказав тато і замислився.- Давай – но пригадаємо, як ми з тобою ходили взимку на гірку кататися на санках. Пам’ятаєш?

- Звичайно! Там ще двоє хлопчиків їхали на санках і перекинулися,- засміялася Юля.
 - А ти добре пам'ятаєш цей день? Увесь від початку до кінця? Кожну хвилину?
 - Ні... Хіба можна все пам'ятати?
 - Ось бачиш. Твої спогади відрізняються від того, що відбувалося насправді. Ти пам'ятаєш не всі події, а тільки найяскравіші моменти і зараз уже не зможеш сказати, як і у що ті хлопчики були одягнені, якого кольору були санки?
 - Ні, не зможу.
 - Те, що залишилося у твоїй пам'яті,- це не зовсім те, що було насправді. Дещо набуло іншого значення, а багато що забулося. Такі особливості нашої пам'яті. Але у нас з тобою є не тільки пам'ять. У нас, наприклад, є ще фантазія, уява. Уяви собі, що влітку ми поїдемо відпочивати на море. Адже ти ніколи не була на морі?
 - Ні.
 - А можеш уявити себе на пляжі?
- Юля трішки подумала, потім кивнула:
- Можу! Я уявила собі, як б'ються об берег морські хвилі, кричать чайки, дме теплий вітер.
 - А як ти думаєш, коли ми приїдемо туди відпочивати, берег моря буде таким, яким ти його зараз уявила?
 - Ні, напевно. Я ж сама це придумала, а насправді я там не була. Можливо, там усе по – іншому.
 - Правильно. Ти сама помітила, що твоя уява про берег моря може виявитися такою, що не відповідає реальності.

Якось у давнину люди звернули увагу, що є явища життя, предмети, які нас оточують, і є інші, зовсім особливі явища, які відбуваються всередині нас. Досить часто наші відчуття, спогади сильно відрізняються від тих, що були насправді. Цим внутрішнім явищам люди

придумали назви – сприйняття, пам'ять, мислення, воля, уява, почуття тощо. Усі разом вони утворюють усередині кожного з нас особливе Королівство Внутрішнього світу. Інакше Внутрішній світ називається психікою.

Запитання:

- Ким працював Юлин тато?
- Які назви придумали люди тим явищам, які відбуваються всередині нас?

- Як інакше називається Королівство Внутрішнього світу?

— А чим займаються психологи? Ось ти, татку, що робиш?

— Психологи вивчають психіку людини, ті закони, за якими живе Королівство Внутрішнього Світу. Усі світи всередині людей дуже різні, неподібні, утім, спільні (загальні) закони у них є. Наука психологія намагається знайти ці закони, дізнатися про те, що, зрештою, відбувається в цих королівствах. Зрозуміло?

— Не дуже, — зізналася Юля. А як же можна дізнатися, що там, усередині нас, відбувається?

— Для цього є різні способи. Звичайно вивчити Внутрішній Світ людини досить важко — ми ж не можемо побачити, які у нас думки або образи. І тут на допомогу психологу приходять експеримент.

— А що це таке?

— Коли психолог хоче виявити якісь явища у Королівстві Внутрішнього Світу, зрозуміти, як ці явища відбуваються, він просить людей — учасників експерименту, виконати його завдання й уважно аналізує результати. Психолог створює такі умови, у яких внутрішні психічні явища чітко виявляються в діях. Наприклад, хоче психолог дізнатися, скільки слів може запам'ятати шестирічна дівчинка з першого разу. Можна назвати їй слова і попросити повторити. А потім психолог перевіряє, скільки слів дівчинка запам'ятала. Це і є експеримент.

— А ще як вивчають Королівство Внутрішнього Світу?

— За допомогою спостережень за дитиною можна дізнатися, компанійська вона чи замкнута, щедра чи жадібна, розбишакувата чи спокійна, ввічлива чи груба. Крім того, дуже багато можуть розповісти про дитину її малюнки чи фігурки з пластиліну.

— А психолог може все-все про людину дізнатись?

— Не все, але дуже багато. Часто буває, що людина думає про себе, про свої якості одне, наприклад, вважає себе дуже доброю, а психолог спостерігає за її вчинками і бачить, що вона ображає своїх друзів, не любить ділитись іграшками і книжками. Яка ж це доброта?

— Татку, а для чого психологу потрібно все це знати?

— Для чого?.. Наведу тобі приклад. На заводі токар виробляє різні деталі на верстаті. Є такі станки, що самі виготовляють ці деталі. Завдання робітника — просто вчасно ввімкнути верстат. Але коли верстат зламається, робітник повинен його відремонтувати. А зробити це він зможе, якщо знає, як влаштований верстат.

— А до чого тут психологія?

— Тут є подібність. Психолог допомагає людям жити і працювати. А люди набагато складніші за будь-які верстати і допомагати їм можна лише тоді, коли знаєш, як влаштована і діє людська психіка.

— А як психологи допомагають людям?

— По-різному. Цим займається практична психологія. Наприклад, у якоїсь дитини погана пам'ять. Вона забуває все на світі. Тоді психолог придумує для неї спеціальні вправи, займається з нею і розвиває пам'ять. Або, наприклад, якась дівчинка так боїться темноти, що не може заснути без світла. Психолог прочитає їй казку, поговорить, розпитає про страх — і страх проходить.

— Я теж хочу все знати про себе. І пам'ять розвивати. І темноти не боятися. Давай, таточку, навчай мене цього.

— Не поспішай, Юлю. Психологія не така проста річ, щоб можна було всього навчитися за один раз. Треба вчитися довго і поступово, наполегливо.

Казка «Про професора мислення і лютото Дракона»

Професор Мислення був дуже розумний. Він цікавився всім на світі і всюди шукав нові знання, які складав у Королівську Скарбничку Пам'яті. Якось він вирушив обслідувати дрімучий ліс. Як завжди, професора Мислення супроводжували два його вірні помічники – Аналіз і Синтез. А розвідник Сприйняття був їхнім провідником. Він завжди йшов попереду, а потім повертався і розповідав професору про те, що бачив, чув і відчував. Якось, повернувшись із розвідки, він сказав:

-Бачив у лісі широку стежину і зламані дерева. На стежині були сліди від великих лап. Один кінець стежини веде до річки, а інший я ще не встиг обслідувати.

-Давай проаналізуємо, - відповів Аналіз. – Ми маємо стежину, на якій залишилися сліди, а стежина веде до річки. Значить...

-Значить, - підхопив Синтез, - по цій Стежині ходить великий звір. Ходить він до річки на водопій. Тоді інший кінець стежини веде до його житла.

-Чудово! – захоплено сказав Сприйняття. – Які ви розумні. Я б не здогадався.

-Ти ж – Сприйняття! – сказав професор Мислення. – Ти тільки бачиш, чуєш, але думати і опрацьовувати нові знання ти не вмієш. Це робота Аналізу і Синтезу.

-Тоді я піду подивлюся на житло цього звіра, - сказав розвідник і пішов.

Рухаючись по стежині, він підійшов до великої печери. Біля неї було багато кісток, а з темряви доносилося важке дихання і світилися великі, страшні очі. Якби це побачив професор Мислення, то зрозумів би, що звір цей дуже небезпечний, злий і кровожерливий. Але розвідник не вмів

думати, він зайшов у печеру. Прямо йому назустріч йшов величезний Дракон, із ніздрів його виривалося полум'я.

-Я поки що не буду тебе їсти, - промовив Дракон. – Адже ти не один у моєму лісі. Скоро за тобою прийдуть твої друзі і тоді я пообідаю.

Довго чекали професор Мислення, Аналіз і Синтез свого розвідника. Порадившись, пішли на пошуки і також опинилися біля печери Дракона.

-Ось ви і тут! – заревів Дракон. – Ось мій обід прийшов.

-Ми прийшли до тебе самі, - спокійно сказав професор Мислення. – Дай нам шанс врятуватися. За старими драконячими звичаями ти повинен загадати нам три загадки. Якщо ми не відгадаємо їх, тоді – нічого не вдієш – їж нас на здоров'я. Але якщо ми правильно дамо відповідь, ти повинен усіх нас відпустити.

Дракону не сподобалося те, що сказав професор, але такий звичай дійсно був і він мав його дотримуватися.

- Ну добре, - заревів Дракон. – Я загадаю вам складні загадки. Їх загадував мені один психолог. Слухайте першу:

Без чого нецікавим здається нам життя?

Без чого пісня кожна не радує буття?

Без чого наше серце не може відчувати?

Без чого кожен може лиш автоматом стати?

-Давайте проаналізуємо, - відразу ж озвався Аналіз. – Отож, що ж прикрашає наше життя, надає йому смак, що дає змогу переживати, слухати пісні, а відсутність його перетворює нас на роботів?

-Мені здається, усе зрозуміло, - сказав Синтез. – якщо ми зберемо всі перелічені ознаки до купи, то стає зрозуміло, що мова йде про емоції і почуття.

Дракон невдоволено пробурмотів:

-Добре, першу загадку ви відгадали. Подивимося, як справитесь з іншою:

Скільки буде п'ять плюс п'ять?

Пташка як співає?

Чому легко так пізнати

Тих, з ким зустрічаюсь?

Ці питання хай мені

Більш ніхто не ставить

Відповідь на них в житті

Приготує...

-І справді, адже я знаю, що п'ять і п'ять – буде десять, - пробурмотів Аналіз. – І я можу уявити, як щебечуть пташки. Що ж мені допомагає?

-І обличчя знайомих людей ми одразу ж впізнаємо, – додав синтез. – Але чому?

-Я зрозумів! – скрикнув професор Мислення. – Усі ці знання зберігаються у нашій пам'яті!

Дракон здивовано подивився на своїх полонених, які ніяк не хотіли, щоб він їх з'їв. Уже дві загадки були відгадані. Він люто глянув і заревів:

-Ну що ж, слухайте останню, найскладнішу загадку:

Розгадати таємниці

Відповісти на запитання –

Це, звичайно, все дрібниці,

Якщо маєш ти бажання

Що до чого розібратись,

Здобувати скарб знання,

Що завгодно зрозуміти

Допоможе...

Як же був здивований Дракон тим, що друзі відразу здогадалися про що йде мова у цій загадці.

-Такі важкі завдання дійсно мені під силу, - з гордістю сказав професор. Розібратися, що до чого, звичайно, зможу, тому що я і є Мислення.

Дракон аж посинів із люті, бо зрозумів, що сьогодні йому не вдасться пообідати. Він змушений був відпустити полонених.

Запитання дітям:

1. Як звали професора, що всюди шукав знання і був дуже розумний?
2. Як ви думаєте, де зберігається Королівська Скарбничка Пам'яті?
3. Як звали вірних друзів професора Мислення?
4. А їхнього розвідника?

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Романюк Наталія Сергіївна учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

– не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;

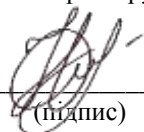
– не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;

– не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;

– не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

15.09.2021
(дата)

(підпис)

Наталія Романюк
(ім'я, прізвище)